

ŹRÓDŁA INFORMACJI O NAZWACH MIEJSCOWYCH NA PRZYKŁADZIE OBSZARÓW LEŚNYCH*

Tomasz Olenderek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. Lasy pełnią kluczową rolę w krajobrazie przestrzeni wiejskiej. Jednym z rodzajów informacji określających ich funkcje socjalne są nazwy miejscowe (nazwy geograficzne, toponimy). Przedmiotem badań były toponimy leśne, czyli nazwy obszarów leśnych oraz obiektów związanych z gospodarką leśną. Celem był wybór kilkunastu zbiorów danych przestrzennych (map topograficznych, map turystycznych oraz Państwowego Rejestru Nazw Geograficznych), a następnie porównanie ich z punktu widzenia liczby zawartych tam toponimów leśnych. Badaniami objęto części trzech nadleśnictw (Daleszyce, Pisz, Tuchola) położonych w różnych częściach Polski. W sumie na ich terenach znaleziono ponad 120 toponimów, które podzielono na 8 kategorii. Stwierdzono, że porównywane zbiory danych są zróżnicowane zarówno pod względem liczby, jak i kategorii przedstawianych toponimów leśnych. Generalnie dobre mapy turystyczne, mimo mniejszej skali, zawierają nieco większą liczbę tego rodzaju nazw własnych niż współczesne mapy topograficzne.

Słowa kluczowe: toponim leśny, mapa topograficzna, mapa turystyczna, Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych.

WPROWADZENIE

Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione zajmują ponad 30% powierzchni Polski; 78% powierzchni lasów znajduje się w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. Znacząca rola leśnictwa w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich pozwala przyjąć założenie, że w kształtowaniu przestrzeni istotną rolę odgrywają sposoby zbierania, przetwarzania, analizowania i udostępniania informacji o lasach.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Tomasz Olenderek, Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, 02-776 Warszawa, ul. Nowoursynowska 159, tomasz_olenderek@sggw.pl

* W artykule wykorzystano wyniki badań projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki pt. „Toponimy leśne na polskich mapach topograficznych”

Jednym z rodzajów informacji określających poziom socjalnych (społeczno-kulturowych) funkcji lasu są odniesione przestrzennie nazwy miejscowe (nazwy geograficzne, toponimy). Dzięki nim las przestaje być anonimowym, obcym środowiskiem, stając się zbiorem miejsc łatwych do określenia i możliwych do identyfikacji w przestrzeni, a także potwierdzających walory kulturowe i turystyczne obszarów wiejskich. Nazwy są istotnymi atrybutami elementów krajobrazu, będąc ważnym elementem geoinformacji w planowaniu rozwoju przestrzeni wiejskiej.

Podstawową pozycją literatury na temat toponimów jest obszerna praca Czernego [2011]. Autor przedstawia w niej najważniejsze zagadnienia związane z nazwami geograficznymi oraz podaje różne ich klasyfikacje. W dalszej części monografii dokonuje „geograficznej” interpretacji licznych teorii poświęconych nazwom własnym przedstawianym od starożytności aż do czasów współczesnych. Bardzo cenne są również liczne artykuły Gołaskiego [np. 1994] ilustrujące przede wszystkim problemy związane z przedstawianiem nazw miejscowych na polskich mapach topograficznych w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat. Wśród publikacji poświęconych toponimom leśnym należy przede wszystkim wyróżnić prace Zaręby [np. 1979] dotyczące ustalania nazw dla kompleksów leśnych zarówno większych (puszcz), jak i mniejszych (uroczysk). Występowanie toponimów na wybranych mapach obszarów wiejskich (na przykładzie Kozienickiego Parku Krajobrazowego) było już przedmiotem badań autora [Olenderek 2011].

Przedmiotem badań opisanych w tym artykule są toponimy leśne (sylwanimy), czyli nazwy obszarów leśnych oraz obiektów związanych z gospodarką leśną. Celem badań jest porównanie wybranych zbiorów danych przestrzennych: map leśnych, map topograficznych, map turystycznych oraz Państwowego Rejestru Nazw Geograficznych z punktu widzenia zawartości informacji o nazwach miejscowych dla obszarów różnych kompleksów leśnych.

Jako obszar badań wybrano pięć obrębów leśnych należących do trzech nadleśnictw położonych w różnych częściach kraju: obręb Świt i obręb Zalesie w Nadleśnictwie Tuchola (w granicach z 1988 r.) o łącznej powierzchni około 14 800 hektarów, obręb Pisz w Nadleśnictwie Pisz (w granicach z 1994 r.) o powierzchni około 10 000 hektarów oraz obręb Daleszyce i obręb Marzysz w Nadleśnictwie Daleszyce – położonym na południowy wschód od Kielc (w granicach z 2007 r.), o łącznej powierzchni około 8700 hektarów. Wszystkie wymienione obszary wchodzą w skład leśnych kompleksów promocyjnych (LKP). Badaniami objęto zasadniczo grunty należące do Lasów Państwowych, chociaż brano też pod uwagę np. bezpośrednio do nich przylegające drogi lub tereny dawnych leśniczówek.

MATERIAŁ BADAWCZY

Zebrane materiały podzielono na cztery grupy: mapy leśne, mapy topograficzne, mapy turystyczne oraz Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych.

Do zbioru map leśnych wybrano mapy przeglądowe w skalach 1:20 000 lub 1:25 000 wymienionych wcześniej obrębów leśnych. Na mapach tych oznaczonych jest stosunkowo niewiele toponimów. Z reguły jest to nazwa nadleśnictwa i obrębu (w główce

mapy), a także nazwy kompleksów leśnych (uroczysk) – to ich przedstawienie było podstawowym kryterium doboru map. Mniej istotne były tutaj inne kategorie nazw miejscowych: np. leśniczówek (występujące na mapach obszaru Tuchola) oraz miejscowości lub rzek. Na ogół mapy leśne nie były porównywane z innymi zbiorami danych, ponieważ nie stanowią samodzielnych opracowań. Wchodzą w skład operatu zarządzania lasu, stanowiąc zaledwie drobną część tego dokumentu.

Do zbioru map topograficznych wybrano mapy w skali 1:10 000 (wykonane w układach współrzędnych 1965 oraz 1992), w skali 1:25 000 (w układzie 1965), w skali 1:50 000 (w układach 1942, 1992 oraz UTM) oraz w skali 1:100 000 (w układzie 1980). Niektóre z nich pokrywają obszar badań jedynie częściowo. Mapy 1:10 000 w układzie 1992 oraz 1:50 000 w układzie UTM są dostępne tylko dla obszaru Daleszyce oraz dla obszaru Pisz. W przypadku części map do badań wykorzystywano papierową ich wersję, w przypadku mapy 1:10 000 w układzie 1992 oraz map w układach 1965 i 1980 wykorzystano stronę internetową geoportal.gov.pl. Stąd wynika brak dostępu do mapy 1:10 000 w układzie 1965 dla tych terenów, dla których opracowano mapę w układzie 1992. Istotna jest stosunkowo duża rozpiętość czasu wydania wybranych do analiz map: od lat 50. i 60. (mapa w układzie 1942), przez lata 70. i 80. (mapy w układach 1965 i 1980), aż po lata 90. i pierwszą dekadę XXI wieku (mapy w układach 1992 i UTM).

Do zbioru map turystycznych wybrano mapy w trzech skalach. W skali 1:60 000 dla każdego z trzech obszarów badawczych wydało mapę inne wydawnictwo, odpowiednio: Compass (obszar Daleszyce), Eko-Karpio (obszar Tuchola) i ExpressMap (obszar Pisz). W skali 1:75 000, w której opracowanych zostało najwięcej map, do badań wybrano mapy wydawnictwa Demart. Opracowania w skali 1:100 000 to „przyrodnicze” mapy leśnych kompleksów promocyjnych, zlecone do wykonania przez Lasy Państwowe firmie Compass (obszar Daleszyce) oraz Digikart (obszary Tuchola i Pisz). Mapy te charakteryzują się, w stosunku do map topograficznych, bardziej aktualną treścią; wszystkie zostały wydane w ciągu ostatnich kilku lat.

Ostatnim źródłem danych jest Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych (PRNG). W artykule wykorzystano jedynie nazwy wyświetlane na stronie internetowej geoportal.gov.pl na tle wybranych map topograficznych. Dla każdej z tych nazw dostępny jest (odpłatnie) zestaw atrybutów określających m.in. dokładne ich położenie oraz kategorię. Informacje o zasobach rejestru i postęпах w ich aktualizacji można znaleźć na stronach internetowych Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej.

METODYKA

Na pokrywających obszar badawczy mapach topograficznych, turystycznych oraz w PRNG odnaleziono łącznie 122 toponimy leśne, które podzielono na dziewięć następujących kategorii: lasy (2 toponimy), las (3), część lasu (31), użytek nieleśny (6), obszar ochrony przyrody (10), leśniczówka (46), obiekt infrastruktury gospodarczej (7), obiekt turystyczny (4) oraz szlak turystyczny (13). Dokładniejszą charakterystykę kategorii przedstawiono w dalszej części tekstu. Ze względu na cechy wykorzystanych materiałów (map), przyjęty podział odbiega od stosowanego w PRNG podziału na klasy oraz rodzaje.

Dla każdej kategorii określono, na jakich mapach oznaczane są tego rodzaju obiekty. Obliczono także „częstość ogólną kategorii”, liczoną jako procent sumy toponimów danej kategorii występujących na wszystkich mapach w stosunku do iloczynu liczby toponimów danej kategorii (podanej wcześniej) oraz liczby map. Spośród zbioru map wyłączano opracowania, na których dana kategoria toponimów nie była oznaczana. Na końcu opracowania policzono również wartości „częstości źródłowej ogólnej” jako procent liczby wszystkich toponimów odnalezionych na arkuszach danej mapy w stosunku do podanej wcześniej liczby 122 toponimów znalezionych na wszystkich mapach.

Dla wybranych kategorii, charakteryzujących się odpowiednio dużą liczbą toponimów (część lasu, leśniczówka), określono „częstość źródłową kategorii” występowania toponimów na danej mapie (zbiorze danych). Wartość ta była liczona jako procent liczby toponimów danej kategorii odnalezionych na określonej mapie w stosunku do podanej wcześniej liczby toponimów tej kategorii znalezionych na wszystkich mapach.

Dla tych samych dwóch kategorii określono również „częstość regionalną kategorii” występowania toponimów na terenie poszczególnych obszarów badawczych. Wartość ta była liczona jako procent sumy toponimów danej kategorii występujących na wszystkich mapach tego obszaru w stosunku do iloczynu liczby toponimów danej kategorii występujących na danym obszarze i liczby map dostępnych dla danego obszaru. Podobnie jak w przypadku obliczania częstości ogólnej kategorii, ze zbioru map dostępnych dla danego obszaru wyłączano opracowania, na których dana kategoria toponimów nie była oznaczana.

Pozostałe sześć kategorii, charakteryzujące się znacznie mniejszą liczbą toponimów, opisano bardziej ogólnie. Badano ponadto, czy w pobliżu istnieją inne obiekty o tej samej nazwie (najczęściej były to miejscowości, rzadziej obiekty fizjograficzne), co mogłoby wskazywać na jej pochodzenie. Analizowano też problemy związane z ochroną toponimów, wyróżniając nazwy występujące najrzadziej lub niewymienione w bazie PRNG. Zwrócono także uwagę na zjawisko różnego nazywania tych samych obiektów.

WYNIKI BADAŃ ORAZ ICH INTERPRETACJA

Wyniki przeprowadzonych badań opisano według ustalonych kategorii obiektów po przyporządkowaniu każdej z nich kolejnego numeru.

1. Obszar należący do kategorii „lasy” odpowiada zbiorowi kompleksów leśnych rozmieszczonemu na większym obszarze. Do pierwszej grupy obszarów tej kategorii mogą należeć leśne jednostki administracyjne, np. nadleśnictwa, leśne kompleksy promocyjne lub regionalne dyrekcje Lasów Państwowych. Spośród badanych map, nazwy nadleśnictw oznaczane były na mapach leśnych oraz mapach LKP, nazwy obrębów jedynie na mapach leśnych, zaś nazwy LKP jedynie na mapach tych kompleksów. Nazwy tej grupy nie są w ogóle umieszczane ani w PRNG, ani na mapach topograficznych, ani na standardowych mapach turystycznych. Pochodzą najczęściej od nazw miejscowości.

Do drugiej grupy w ramach kategorii „lasy”, należą zbiory kompleksów leśnych, wyróżniane wspólną nazwą ze względu na tradycję lub specyficzny charakter funkcjonalny, ale niemające charakteru administracyjnego, np. bory, puszcze itp. Na prawie wszystkich

badanych mapach topograficznych oraz turystycznych (poza jedną) nazwy Bory Tucholskie i Puszcza Piska zostały umieszczone, zaś na mapach LKP – jedynie w tytułach map.

2. Kategoria „las” jest kategorią podstawową. Odpowiada kompleksowi leśnemu, czyli obszarowi charakteryzującemu się jednolitym sposobem władania. Może być to obszar należący do Lasów Państwowych (tzw. uroczysko), samorządu (np. las miejski) lub właścicieli prywatnych. Poszczególne „lasy” mogą sąsiadować ze sobą. Obszary tej kategorii oznaczane są głównie na mapach leśnych, a i to nie na mapach wszystkich nadleśnictw. W sumie na mapach leśnych trzech obszarów badawczych znaleziono 63 nazwy „lasów” (czyli uroczysk). Nie brano tu pod uwagę częstych przypadków uzupełniania dodatkowo nazw cyframi, np. Kwik I, Kwik II, Kwik III itd., natomiast uwzględniono określenia typu „kompleks główny”, traktując je jako kompleksy główne obrębów, na przykład „Kompleks główny obrębu Zalesie”. W 52 przypadkach (ponad 80%) toponimy te pochodziły od nazw pobliskich miejscowości, przy czym wyraźne było tu zróżnicowanie regionalne (Tuchola – ponad 90%, Daleszyce – poniżej 60%). W siedmiu przypadkach toponimy pochodziły od nazw obiektów fizjograficznych: gór (Daleszyce), wysp (Pisz) oraz jeziora (Tuchola). W czterech przypadkach nie znaleziono w sąsiedztwie innego obiektu o tej samej nazwie.

Spośród opisanego zbioru nazw lasów na mapach topograficznych oraz turystycznych znaleziono zaledwie trzy nazwy. Wystąpiły one tylko na obszarze badawczym Pisz. Zostały opisane na wszystkich mapach z wyjątkiem mapy topograficznej 1:100 000.

3. Obszar kategorii „część lasu” odpowiada części obszaru kategorii „las”. Powinny być to grunty rzeczywiście porośnięte lasem (drzewostan). Nazwy te umieszczone są w PRNG, na mapach turystycznych i na większości map topograficznych (z wyjątkiem mapy 1:100 000), natomiast nie umieszczono ich na mapach leśnych. W sumie znaleziono 31 takich nazw. Częstość ogólna kategorii wyniosła nieco ponad 60%, a częstość źródłowa tej kategorii jest zróżnicowana. Prawie wszystkie nazwy (poza jedną) wymieniono w PRNG. Około 80% nazw opisano na obu mapach topograficznych w układzie 1992 oraz na mapie turystycznej 1:60 000. Kolejne miejsca zajęły mapy topograficzne w układzie 1965 z wynikami: 70% – mapa 1:25 000 i 60% – mapa 1:10 000 i mapa 1:50 000 w układzie UTM z wynikiem 50%. Po około 40% nazw umieszczono na mapie turystycznej 1:75 000 oraz na mapie LKP. Pozostałe dwie mapy topograficzne wypadły dużo słabiej. Niecałe 20% umieszczono na mapie 1:50 000 w układzie 1942, zaś na mapie 1:100 000 w układzie 1980 znalazła się tylko jedna nazwa.

Spośród całego zbioru nazw „części lasów” najwięcej, bo aż 24 (prawie 80%), występowało w Daleszycach. Częstość regionalna kategorii dla wszystkich obszarów jest bardzo zbliżona i wynosi od 60% (Daleszyce i Pisz) do 65% (Tuchola). Największe różnice występują na mapie topograficznej 1:25 000, na której brakuje nazw na obszarze badawczym Tuchola, oraz na mapach LKP, gdzie zdecydowanie najmniej nazw przedstawiono na obszarze Daleszyce (opracowanym przez inne wydawnictwo).

W większości nazwy „części lasów” są oryginalne. Bardzo niewiele z nich pochodzi od innych toponimów: nazw miejscowości (5) lub gór (3). Jedna nazwa pochodzi od nazwiska (Uroczysko Wyczółkowskiego). Najrzadziej spośród wszystkich nazw tej kategorii, tylko raz, wystąpiła nazwa Popówka (w PRNG). Po dwa razy opisano nazwę dawnej

osady Gajki (w PRNG oraz na mapie 1:50 000 w układzie 1942) oraz nazwę Duży Bór (jedynie na obu mapach firmy Compass). Nazwa ta nie jest zagrożona, gdyż w PRNG oraz na innych mapach można znaleźć położoną w pobliżu osadę o tej samej nazwie.

Różnice w nazywaniu tych samych obiektów mogą polegać na innym zapisie nazwy, np. Poręba Morawiecka i Poręba Morawicka. Częściej zdarza się dodawanie rzeczownika przed nazwą, np. Las Struga lub Uroczysko Piekiełko. Ogólnie postępuje się tak na mapach w największych skalach (bo jest na nich więcej miejsca) lub na mapach, na których umieszcza się mniej nazw (mapy topograficzne 1:50 000 w układach 1942 i UTM). Nie postępuje się tak natomiast w PRNG (gdzie kategoria obiektu umieszczona jest w tabeli atrybutów) ani na mapie 1:50 000 w układzie 1992 (cechującej się dużą liczbą nazw i mniejszą skalą). Wyjątkami są toponimy typu Las Wolski, gdzie drugi człon nazwy jest przymiotnikiem. Wtedy wersja taka występuje już we wszystkich źródłach.

Odrębnym problemem jest kwalifikacja obiektów tego typu. Czy Las Wolski jest częścią lasu czy też lasem? Wydaje się, że gdy teren ten ma odrębnego właściciela, należy zaliczyć go do kategorii „las”. Jeżeli zaś stanie się on częścią nazwanego już kompleksu należącego do Lasów Państwowych, wtedy powinna zmienić się również jego kategoria.

Specyficzny sposób umieszczania nazw na mapach leśnych może być związany z ich treścią: bardzo bogatą na gruntach Lasów Państwowych i bardzo ubogą na pozostałych obszarach, na powierzchni których łatwo umieścić jest nazwy kompleksów leśnych. Dla leśników najważniejszy jest podział lasu na oddziały i wydzielienia (drzewostany) oraz opisy ich cech. Dlatego na swoich służbowych mapach nie opisują już oni nazw części tych kompleksów. Na ogólnie dostępnych mapach topograficznych i turystycznych umieszcza się na obszarach leśnych względnie niewiele szczegółów sytuacyjnych i dlatego jest tam więcej miejsca na toponimy. Istotnym problemem może być też brak odpowiedniej wymiany informacji między kartografami a leśnikami.

4. Do kategorii „użytek nieleśny” zaliczono obszary o charakterze nieleśnym lub częściowo pokryte lasem, ale znajdujące się na gruntach należących do Lasów Państwowych. Wśród nich znaleziono dwa bardzo niewielkie obszary mające rangę samodzielnych uroczysk – opisano je jedynie na mapach leśnych. Pozostałe siedem to obszary o tej samej randze, co „część lasu”, ale nie porośnięte lasem. Większość z nich (poza jednym) stanowią tereny zabagnione, niektóre są pozostałościami po dawnych jeziorach. Żadnego z tych obszarów nie opisano na mapie leśnej.

Częstość ogólna kategorii dla użytków nieleśnych wynosi ponad 70%, czyli nieco więcej niż w przypadku kategorii „część lasu”. Prawie wszystkie toponimy (6) znajdują się na obszarze badawczym Tuchola. Najbardziej umieszczany jest toponim „Ładowisko” (jedyne niezwiązane z terenami podmokłymi) – znaleziono go tylko w PRNG oraz na mapie LKP. Na większości map topograficznych opisano pięć lub sześć nazw użytków nieleśnych, a na mapach turystycznych trzy lub cztery nazwy. Na dwóch mapach topograficznych (1:50 000 w układzie UTM oraz 1:100 000) opisano tylko po jednej nazwie. Jeden toponim pochodzi od nazwy miejscowości, pozostałe nie mają swoich odpowiedników wśród innych, oznaczonych na mapach obiektów. W kilku przypadkach nazwy tych samych obiektów na mapach nieco różnią się od siebie.

5. Do kategorii „obszar ochrony przyrody” zaliczono nazwy 10 obiektów: obszaru Natura 2000 (1), parków krajobrazowych (3) oraz rezerwatów przyrody (6). Nazw tej kategorii

nie umieszcza się w bazie PRNG. Częstość ogólna kategorii wynosi 50% (nie licząc PRNG), ale na mapach topograficznych wynosi ona tylko 25%, natomiast na mapach turystycznych – ponad 90% (a gdyby nie uwzględniać obszaru Natura 2000, byłoby nawet 100%). Warto jednak zaznaczyć, że badane były wyłącznie nowe mapy turystyczne, a nie wszystkie obszary chronione istniały dawniej. Potwierdzać to może fakt, że spośród map topograficznych najwięcej nazw obszarów chronionych oznaczono na mapach najnowszych. Wszystkie nazwy obiektów chronionych pochodzą od innych toponimów.

6. Kategoria „leśniczówka” również należy do najbardziej zmiennych, jednak o ile obszarów związanych z ochroną przyrody na ogół przybywa, to w przypadku leśniczówek sytuacja jest znacznie bardziej skomplikowana. Mamy tutaj do czynienia ze zmianami: położenia (kiedy leśniczówkę sprywatyzowano, a nowa pojawia się w bliższej lub dalszej odległości od niej), funkcji (kiedy gajówka zamienia się w leśniczówkę, a leśniczówka w siedzibę nadleśnictwa) i nazwy (kiedy zmianie ulega nazwa leśnictwa). Dodatkowo sytuacja komplikuje się w przypadku obiektów, których nazwy są identyczne z nazwami pobliskich miejscowości. Na mapach topograficznych nie są one wtedy opisywane, choć fakt istnienia leśniczówki w terenie pokazuje się za pomocą odpowiedniego znaku.

Do tej kategorii zaliczono stosunkowo dużo, bo aż 46 nazw obiektów, chociaż na pewno wszystkie nie mogły formalnie funkcjonować w jednym czasie. Stąd zapewne częstość ogólna kategorii wynosi tylko nieco ponad 50%. Wartości częstości źródłowej kategorii były mało zróżnicowane. Najwięcej nazw, około 60%, było w PRNG, na dwóch mapach turystycznych 1:60 000 i 1:75 000 oraz na obu mapach topograficznych w układzie 1992. Nieco mniej, 55%, było na mapie 1:50 000 UTM, po około 50% – na mapie LKP, mapie 1:50 000 w układzie 1942 oraz na mapach 1:10 000 i 1:25 000 w układzie 1965. Najmniej obiektów tej kategorii (40%) oznaczono na mapie topograficznej 1:100 000 w układzie 1980.

Zachowano stosunkowo dużą równowagę regionalną w zakresie liczby nazw leśniczówek: na trzech obszarach opisano ich 13–18. Wartości częstości regionalnej kategorii są już bardziej zróżnicowane. Najczęściej opisywano leśniczówki w Tucholi (75%), rzadziej w Piszcu – 50%, najrzadziej zaś w Daleszycach (tylko 30%). Być może wynika to z większego rozproszenia kompleksów leśnych w Górach Świętokrzyskich, czego skutkiem jest większe prawdopodobieństwo, że w pobliżu leśniczówki znajdzie się miejscowość o tej samej nazwie. Inną przyczyną mogą być częstsze zmiany własnościowe lub administracyjne na tym obszarze, przez co dany obiekt faktycznie występuje w terenie w krótszym czasie. Zróżnicowanie regionalne widoczne jest także w zakresie pochodzenia nazw. W Daleszycach od nazw innych obiektów pochodzi około 90% toponimów, w Tucholi około 50%, zaś w Piszcu zaledwie około 30%. Wynikać to może z wyraźnych różnic w zakresie liczby toponimów w różnych regionach kraju.

Osiem leśniczówek opisano na mapach tylko raz. Były to dwie starsze mapy: mapa 1:50 000 w układzie 1942 i mapa 1:25 000 w układzie 1965. Nazwy te są wymienione również w PRNG, ale jako nazwy miejscowości, a nie leśniczówek. Nazwy dwóch gajówek odnaleźć można tylko w PRNG. Osiem innych nazw leśniczówek w ogóle nie znalazło się w zasobie PRNG. Prawdopodobną przyczyną takiego stanu rzeczy jest to, że zasób ten nie został w tym zakresie oparty na aktualnych danych. Pojawiły się one bowiem znalezione na mapach najnowszych. Różnice w nazwach tych samych obiektów wynikające

z przyczyn, o których wspomniano wcześniej, są w przypadku tej kategorii dosyć znaczne i dotyczą w sumie ponad 30% obiektów.

7. Toponimów zaliczonych do grupy „obiekt infrastruktury leśnej” jest niewiele (tylko siedem), ale są one bardzo różnorodne. Znalaziono nazwy trzech składnic drzewa, dwóch dróg, jednego mostu i jednej szkółki leśnej (na mapie LKP). Częstość ogólna kategorii jest bardzo niska, wynosi tylko około 30%. Żadnej z nazw nie znaleziono w Dalezycach. Tylko jedna figuruje w bazie PRNG. Spośród pozostałych najczęściej pokazywane były nazwy dróg. Składnice drzewa o nazwach Osowo, Mińsko i Zatoka pokazano jedynie na mapach topograficznych w układzie 1965 – w skali 1:10 000 i 1:25 000. Można je zatem zaliczyć do grupy nazw zagrożonych.

8. Do kategorii „obiekt turystyczny” zaliczono tylko cztery nazwy – dwie nazwy głązów narzutowych oraz dwie nazwy obozowisk partyzanckich oddziałów Armii Krajowej. Oznaczono je na mapach turystycznych oraz w bazie PRNG (tylko głązy narzutowe). W odniesieniu do tych źródeł danych częstość ogólna kategorii wynosi 50%. Toponimy te nie były oznaczone na żadnym zbadanym arkuszu mapy topograficznej.

9. Do kategorii „szlak turystyczny” zaliczono nazwy szlaków pieszych, rowerowych oraz nazwę ścieżki edukacyjnej. Znalaziono w sumie 13 takich toponimów, w tym aż 11 w Tucholi. Umieszczano je tylko na mapach turystycznych 1:60 000 i 1:75 000 oraz na mapie topograficznej 1:10 000 w układzie 1992. Każdy z obiektów został zatem opisany najwyżej raz lub dwa razy. Nie oznaczano ich na pozostałych mapach topograficznych, na mapach LKP, brak ich także w bazie PRNG. Częstość ogólna kategorii jest wysoka i sięga 70%. Nazwy te były zdecydowanie najdłuższe spośród wszystkich odnalezionych toponimów.

Ogólnie, we wszystkich ośmiu kategoriach znalazły się 122 nazwy. Wartości częstości źródłowej ogólnej dla poszczególnych map są zróżnicowane. Najwięcej, bo około 70% (122 to 100%), można znaleźć na mapach turystycznych 1:60 000. Podobną liczbę, około 60% nazw, można znaleźć w bazie PRNG, na mapach 1:10 000 i 1:50 000 w układzie 1992 oraz (najmniej) na mapach turystycznych w skali 1:75 000. Około 50% nazw zamieszczono na mapach topograficznych 1:10 000 i 1:25 000 w układzie 1965, na mapie 1:50 000 w układzie UTM oraz na mapach LKP. Znacznie mniej nazw znalazło się na dwóch najstarszych mapach topograficznych – na mapie 1:50 000 w układzie 1942 (około 30%) oraz na mapie 1:100 000 (około 20%).

PODSUMOWANIE

Niewysokie wartości częstości źródłowej ogólnej dla niektórych map brały się m.in. stąd, że z założenia nie oznaczano na nich całych kategorii obiektów. Na większości map topograficznych nie oznaczano nazw obiektów i szlaków turystycznych, w PRNG brak nazw obiektów związanych z ochroną przyrody oraz nazw szlaków. Najślabiej pod tym względem wypadła mapa topograficzna 1:100 000 w układzie 1980, na której spośród badanych kategorii oznaczano praktycznie tylko nazwy większych obszarów leśnych oraz leśniczówek. Wartości częstości występowania poszczególnych kategorii toponimów trudno jest ze sobą porównywać ze względu na bardzo różną ich liczebność. Dla najliczniejszych kategorii – „część lasu” i „leśniczówka” wartości te wynoszą odpowiednio 60% oraz 50%.

Wybrane mapy turystyczne, mimo mniejszej skali, pod względem liczby zamieszczanych toponimów leśnych wypadły lepiej od map topograficznych, chociaż gdy odrzucimy starsze mapy sprzed 1990 r., różnice te staną się mniej wyraźne. Nie powinno to dziwić. Wszak celem mapy topograficznej jest w tym przypadku „jedynie” orientacja w terenie, zaś celem mapy turystycznej jest także zachęcenie turysty do odwiedzenia znajdujących się w nim ciekawych miejsc. Umieszczenie oryginalnej nazwy na mapie zwraca uwagę jej użytkownika na opisany obiekt.

Na stosunkowo duże zróżnicowanie źródeł w zakresie liczby umieszczonych nazw nakłada się zróżnicowanie regionalne. Najprawdopodobniej jest to skutkiem zróżnicowania liczby występujących w terenie nazw (czy raczej nazwanych miejsc). Może to wynikać z uwarunkowań regionalnych (np. kategoria część lasu w Daleszycach) lub nawet z uwarunkowań lokalnych (np. kategoria szlaki turystyczne w Tucholi). Dotyczy to jednak tylko niektórych kategorii nazw; w innych przypadkach ich zagęszczenie jest podobne (np. kategoria leśniczówki). W przypadku większości kategorii trudno jest jednak o jakieś głębsze wnioski, ze względu na małą liczbę znalezionych toponimów. Badania należy zatem kontynuować, ale w oparciu o większą liczbę obszarów badawczych.

Mimo niewielkiej częstości umieszczania na mapach niektórych kategorii nazw, stosunkowo niewiele z nich można uznać za nazwy zagrożone „zapomnieniem”. Dużą w tym zasługą zasobu PRNG. Warto podkreślić, że umieszczenie nazwy w tym zasobie znacznie zwiększy szansę na jej ochronę, nawet jeżeli zmieni ona tam swoją kategorię (np. „las” zmienić się może w „część lasu” lub „leśniczówka” w „miejscowość”). Dlatego ważne jest, aby wzbogacać rejestr o nowe kategorie toponimów (np. nazwy związane z ochroną przyrody) i aby stale go aktualizować. Należy także uzupełniać go o toponimy historyczne, dzisiaj już nieużywane, ale oznaczane na starszych mapach topograficznych i leśnych.

Na zakończenie należy zastrzec, że wszystkie spostrzeżenia odnoszą się do zbioru nazw, które przynajmniej raz zostały zapisane na którejś z badanych map. Na podstawie dokonywanych szacunków można podejrzewać, że w przypadku toponimów leśnych jest to mniejsza część nazw używanych przez społeczności lokalne: leśników lub innych mieszkańców wsi. Stanie się to jednak tematem jednej z kolejnych publikacji.

PIŚMIENNICTWO

- Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej, www.codgik.gov.pl, dostęp: 12.01.2012.
- Czerny A., 2011. Teoria nazw geograficznych. Prace Geograficzne 226. PAN Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Warszawa.
- Geoportal.gov.pl, www.geoportal.gov.pl, dostęp: 12.01.2012.
- Gołaski J., 1994. Wprowadzenie do problematyki nazw miejscowych na polskich mapach topograficznych. [W:] Polska kartografia map topograficznych. Red. B. Horodyski, Warszawa, 169–176.
- Olenderek T., 2011. Toponimy na wykorzystywanych w turystyce mapach obszarów leśnych. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej* 13(3), 283–287.
- Zaręba R., 1979. Propozycje ustalenia nazw dużych kompleksów leśnych. *Sylwan* 123(1), 17–22.

Wykaz map

Mapy leśne:

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej oddział w Toruniu.

Mapa przeglądowa drzewostanów Nadleśnictwa Daleszyce, obręby Daleszyce i Marzysz, stan na 1.01.2007, skala 1:20 000, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, oddział w Radomiu.

Mapa przeglądowa Nadleśnictwa Pisz, obręb Pisz, stan na 1.01.1994, 1:20 000, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, oddział w Białymstoku.

Mapa przeglądowa Nadleśnictwa Tuchola, obręby Świt i Zalesie, stan na 1.01.1988, 1:25 000, Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, oddział w Białymstoku.

Mapy turystyczne:

Bory Tucholskie, 2011, 1:75 000, Wyd. Demart, Warszawa.

Góry Świętokrzyskie, 2008, 1:75 000, Wyd. Demart, Warszawa.

Góry Świętokrzyskie, 2011, 1:60 000, Wyd. Compass, Kraków.

LKP „Bory Tucholskie”, 2003, 1:100 000, Wyd. Digikart, Olsztyn.

LKP „Puszcza Piska”, 2003, 1:100 000, Wyd. Digikart, Olsztyn.

LKP „Puszcza Świętokrzyska”, 1:100 000, Wyd. Compass, Kraków.

Tucholski Park Krajobrazowy, 2008, 1:60 000, Wyd. Eko-Karpio, Gdańsk.

Wielkie Jeziora Mazurskie, 2010, 1:75 000, Wyd. Demart, Warszawa.

Wielkie Jeziora Mazurskie, 2011, 1:60 000, Wyd. ExpressMap, Warszawa.

Mapy topograficzne:

Mapa 1:50 000, układ 1992, 12 arkuszy z lat 1996–2005, Główny Geodeta Kraju.

Mapa 1:50 000, układ 1942, 12 arkuszy z lat 1959–1971, Sztab Generalny Wojska Polskiego.

Mapa 1:50 000, układ UTM, 4 arkusze z lat 2003–2006, Główny Geodeta Kraju, Sztab Generalny Wojska Polskiego.

Korzystano również z map topograficznych 1:10 000, 1:25 000 w układzie 1965, mapy topograficznej 1:100 000 w układzie 1980 oraz mapy topograficznej 1:10 000 w układzie 1992, wydanych przez Głównego Geodetę Kraju (Główny Urząd Geodezji i Kartografii), dostępnych na stronie internetowej www.geoportal.gov.pl

SOURCES OF INFORMATION ABOUT LOCAL NAMES USING FOREST AREAS AS AN EXAMPLE

Abstract. Forests play a key role in the rural area landscape. One of the types of information which determines their social function are local names (geographical names, toponyms). The research was focused on forest toponyms – the names of forest areas and objects related to forest management. The aim was to choose several sets of spatial data (topographic maps, tourist maps, forest maps and the State Register of Geographical Names) and then to compare them in terms of the number of forest toponyms they contain. The study area covers three forest districts (Daleszyce, Write, Tuchola) located in different parts of Poland. In total, more than 120 toponyms were found, which were divided into 8 categories. It was found that the compared sets of data are diverse both in terms of the number and categories of presented forest toponyms. Generally, good tourist maps, despite their smaller scale, include a slightly larger number of such names than modern topographical maps.

Key words: forest toponym, topographic map, tourist map, forest map, State Register of Geographical Names.